

Лабаури Д.О. Болгарское национальное движение в Македонии и Фракии в 1894-1908 гг. (идеология, программа, практика, политической борьбы. София. 2008.

Проф. д-р Нина Дюлгерова

Независимо от промените, които характеризират първото десетилетие на ХХ век, историята и нейните тайни продължават да вълнуват учените. Това се отнася и до проблеми, които в продължение на десетилетия, са обект на дискусии и неразбирателства. Тези спорове не винаги почиват не толкова върху историческата истина, колкото върху политическата конюнктура, която движи и определя акцентите и изводите в многобройните изследвания. Основата на политическите и историческите конфликти е поставена със Сан-Стефанския прелиминарен договор от март 1878 г., когато е поставено дипломатическото начало на т.нар. македонски въпрос. Решенията на Берлинския конгрес от юни с.г. формулират акцентите на външнополитическата доктрина на възстановената българска държава. Един от тях е свързан с борбата за освобождение на българското население в Македония и Одринска Тракия и тяхното обединение в границите на България. Решаването на македонския въпрос е основен коректив на българската външна политика както през последната четвърт на ХІХ, така и през ХХ век. Той определя решенията на София за участие в регионални и глобални коалиции по време на Балканските войни и в първия и втория световен конфликт.

Един от най-дискутираните проблеми от историята на македонския въпрос е свързан с началото на македонското национално движение, когато всеки факт, явление и процес е подлаган на критики, нихилизъм и постоянно преиначаване от представителите на македонската историография през ХХ век и началото на ХІХ в. Отсъствието на трезв и неподвластен на политическите пристрастия поглед продължава през цялото време. Позицията на скопските историци и политици е подкрепяна през цялото време от съветските историци, които и след разпадането на

СССР не променят своето мнение за македонското минало на република Македония през XIX и XX век. Едва през тази (2008 г.) се появи изследването на руския учен Дмитрий Лабаури, в което се прави успешен опит да се изрази непредубедено мнение на спорния вече от близо век въпрос за българското или македонското минало на националноосвободителните борби в Македония и Тракия в края на XIX-началото на XX в. Още в увода авторът пише, че „обект на настоящото изследване е българското национално движение” в двете области, което означава, че за него идеологията, програмата и практиката на политическата борба в европейските вилаети на Османската империя безспорно имат български характер. Своята теза Лабаури развива в увод, три глави и заключение, в които убедително доказва своята теза. Богатият документален материал, както и отличното познаване на българската, и чуждестранната историография, са доказателство, че авторът е специалист по проблемите на българския национален въпрос в края на XIX и началото на XX в. Неговата безпристрастност и желание за обективност дават възможност на читателя да проследи процесите на формиране и активна дейност на основните фактори, утвърждаващи и развиващи българщината в балканските провинции на Османската империя - Екзархията, българските правителства, националноосвободителната идеология и практика на българите в Македония и Одринска Тракия, чиито конкретен организационен представител са ВМОРО и ВМОК.

В първата глава от монографията се проследява формирането и развитието на българското национално движение от края на XVIII до края на XIX в. Акцент се поставя върху етно-конфесионалния състав на населението в Македония и Тракия на границата между XIX и XX в. И се търсят социалните предпоставки за ръста на националното движение в края на XIX в. Всеки един от тези проблеми са изследвани от Лабаури през призмата на богатия документален и историографски материал, което му

позволява по нов начин да представи познати на българската аудитория факти и процеси. Както в тази, така и в другите две глави, бягството от позитивисткото проследяване на събитията и поставянето на акцента върху концептуалното изследване на социално-етно-конфесионалните и политическите процеси през изпълнения със сътресения и трансформационни процеси XIX в. се създава убедителна картина на формирането и еволюцията на българския национален въпрос.

Във втора глава този частично решен с Берлинския конгрес проблем се анализира през призмата на обединилата българските национални фактори цел – освобождение и обединение с България на останалите под османска власт български земи Македония и Тракия. В четирите параграфа на тази глава се представя в историографски план, на принципа на дискусията и приемането или несъгласието с многобройните изследователи на тази проблематика, дейността на Екзархията като легална форма на българското освободително движение, формирането и развитието на революционното крило в българското национално движение, както и действията на Българското княжество в борбата за освобождение от османска власт. Особено внимание заслужава последният параграф, където се прави обстоен анализ на българското национално движение в периода след Илинденско-Преображенското въстание до младотурската революция. Правилно се отчита, че големият брой жертви и масовата емиграция обезлюдява Македония и Одринска Тракия след въстанието. Освен това големият брой убити и емигрирали представители на българската интелигенция променя коренно политическия характер на революционната организация в Македония след въстанието. Отсъствието на интелигентни и подготвени войводи увеличава броят на неграмотните предводители, които опростена представа за задачите на българското национално движение. Нещо повече, представените от Лабаури документи доказват, че „страшната агитация, която развиват селските войводи срегу

интелигенцията” превръща четите „в самозвани банди, които започват своеволия по селата”. (с. 126-127) За утежняване на ситуацията в Македония и Одринска Тракия спомага и подновената борба между офицерската върховистка група, водена от ген. И. Цончев и граничещите с България ВМОРО, работещо в граничещите с България територии. Отсъствието на противоречия в политическите програми и цели на ВМОРО и ВМОК не пречи за разгарянето на вождистките амбиции. Типичен пример за това са действията на войводата на ВМОРО от Серес Яне Сандански, чиято борба срещу вътрешните врагове води до изграждането на собствена йерархия на подчинение върху контролираната от него територия. Авторът обръща внимание върху неговата дейност и поради факта, че Сандански е един от ярките фигури в следалинденско-преображенския период, който засилва противоречията във ВМОРО и води до нейното разпадане. Лабаури не подминава и важното обстоятелство, че през периода 1904-1908 г. българските комитети в Османската империя трябва да водят активна дейност не толкова срещу Османска Турция, колкото срещу добре въоръжените сръбски и гръцки чети. От съществено значение е направеният от руския учен извод, че тяхната дейност е подпомагана от местната власт (благодарение на местните чиновници, сключвайки взаимноизгодни „полеви” договори на антибългарска основа между четите и местните турски гарнизони и др.) и косвено от централните турски власти. (с. 135) За пореден път се доказва разликата между националноосвободителна политика на София и преследваните от Атина и Белград антибългарски цели. Правилните са изводите, които авторът прави за резултатите от младотурската революция, която позволява на България да получи своята независимост, да бъдат амнистирани политическите затворници и ВМОРО вече като легална партия в много райони да възстанови своите позиции.

Последната трета глава на монографията разглежда проблем, който слабо е засегнат в изследванията на българските и чуждите автори – идеологията на българското национално движение. Всеки от параграфите анализира въпроси, които по нов начин интерпретират „националното” и „интернационалното”, мюсюлманският въпрос в политиката и идеологията на българското национално движение, славяно-македонското национално движение. Правилен отговор дава Лабаури на поставения от Б. Сарафов през февруари 1902 г. „македонски революционери ли сме или български патриоти?” Те са български патриоти, които се представят като „македонски революционери”. Вярно е и това, че интернационализмът е тактически ход и при това има временен характер. Този факт правилно се осъзнава от българското външно министерство, което го поддържа напълно. (с. 173) Въпросът за мюсюлманския проблем в политиката и идеологията на ВМОРО е разгледан без политическите предрасъдъци или премълчаване, характерни за българската историография. Това позволява на Лабаури да направи верни изводи, в които той диференцира отношението към албанското население и българите-мюсюлмани. Първият етнос не се приема като сериозен политически фактор, но към българите-помаци се предвижда радикална политика, предвиждаща насилствена асимилация и връщане към „националните корени”. (с. 193) Последният параграф изследва проблем и дава отговор на въпрос, който в по-голяма или по-малка степен е в основата на българо-македонския спор за характера на българското националноосвободително движение в Македония и Тракия в края на XIX и началото на XX в. Въпреки нейната закъснялост, за която си признава Ст. Я. Дедов в частен разговор през ноември 1903 г., славяно-македонската идея е съществен елемент в изграждането на македонската доктрина на Македония в рамките на СФРЮ и на република Македония през последното десетилетие на XX в. Фактът, че тя се проповядва в период, в който българското самосъзнание

на населението в Европейска Турция е на достатъчно висока степен оформено не променя ситуацията в тези региони, но е в основата на историческото и политическото избистряне на миналото на Македония.

Заключението на монографията на руския учен Д. Лабаури в синтезиран вид представя основните изводи, до които той достига в своя аргументиран анализ на цялото изложение. Основният принос на това изследване не е само прекрасното познаване на документалната и историографската основа на периода 1894-1908 г. Важният за българските учени и българската общественост факт е свързан с обстоятелството, че за първи път руски учен, върху основата на неоспорими факти, освободен от налаганата през десетилетията идеологема, потвърждава тезата за българското минало на Македония през XIX и началото на XX в.

Истината за историята и развитието на българския национален въпрос в Македония и Тракия през 1894-1908 г. е достатъчно добра гаранция за бъдещето на този регион в обединена Европа.